

بی بی صابی

ایکٹھی سنہ

دار الفنون
الہیاء الفکر لکچرر محمد عید

تاریخی ، اجتماعی ، دینی ، فلسفی

کانون ثانی ۱۹۲۸

اسٹانبول — یکی مطبعہ

۱۹۲۸

ابوالحسن الاشعري نك (باب الابواب) اها ليسنه يازديني مكتوب

مقدمه

مملکت مزده علمی تبعلر ایچون یکی بر ساحه آچیلدینی کوریورز. بوساحه، احکام و نتایج استخراج ایتهدن اول، عناصر طویلالمق غایه سنی استهداف ایدن علمی آراشدرمه لردر. اسلام محیطنده انکشاف ایدن دینی صفحه لری و بالخاصه مذهب مجادله لرینی تدقیق ایتک ایچون قدیم منبع لردن حرکت ایتک ضرورتی واردر. بو مقصده له آیهات مجموعه سنک کچن نسخه سنده مذهب مناقشه لرینی کویستهرن اک اسکی منبع لردن (احمد بن حنبل) ک بر اتری نی ترجمه ایتشدک. بوراده ده عین مقصده له، مسلمانلرک بویوک برا کثرتی طرفدن مذهبی قبول ایدیلن، (امام ابوالحسن الاشعری) نك قافقاس سلسله جبالنک خزر دکزینه منتهی اولان اوجنده باب الابواب (دمیر قابو ویا دربند) ده نیلن قصه عالم لرینه یازدینی اثری ترجمه اصلی ایله برابر نشر ایدیورز [۱]. آنجاق بوندن اول امام اشعری نی قصه جه طایتمق ایجاب ایدر. شوقادار که، بوراده اشعری نك ترجمه حال و حیاتی موضوع بحث اولمادی نی ایچون مشارالیهک یالکیز ترجمه ایتدی کمز کتابک موضوعی ایله علاقه دار اولان جهتلری اوزرنده توقف ایده جکیز.

*
* *

امام اشعری نك اسمی علی، کنیه سی (ابوالحسن) و پدری (اسماعیل) در. سکن نچی ده ده سی اصحابدن مشهور ابو موسی (عبدالله) الاشعری در. کنده سی ایکی یوز آلتمش [۲] تاریخنده بصره ده تولد ایتشد.

اشعری نك عائله سی، ایلک تحصیلی، کینجلیکی حقنده کی معلوماتی کچیورز. اونک مسلکی تحصیلنده و بالخاصه فلسفه و کلام ساحه سنده خواجه سی، او زمانک معتزله شیخی اولقله معروف اولان ابو علی (محمد بن عبدالوهاب) الجبائی در. علم [۱] اثرک اصل نسخه سی روان کوشکی کتبخانه سنده. (۵۱۰) نومروده مقیددر. یکانه نسخه اولدینی ظن ایدلکده در.

[۲] مشهور وقوتلی اولان روایت بودر ۲۷۰ سنه سنده تولد ایتدی کنی سویله یلرده واردر.

حديثي ، فقه وحديث امام لرندن برى اولان زكريا بن يحيى الساجي ، ابو خليفة الجمحي ، سهل بن سرح ، محمد بن يعقوب المقرئ ، عبدالرحمن بن خلف الضبي كبي بصره لى ذواتدن المشرر . تفسيرنده [۱] بونلردن روايت ايتديكي نقل اولونويور . بغدادده (جامع منصور) ده جمعه كونلري ، (ابو اسحاق المروزي) نك حديثه دائر درسرينه دوام ايله اوندن حديث اوكره نير و كنديسي ده مروزى به كلام تعليم ايدرمش .

مشار اليه ك علمى حياتى چوق جاذب اولديني كى خصوصى حياتنده ده شايان قيد نقطه لر واردر . فهرست صاحبي (ابن النديم) اشعري نك لطيفه جى وطاتلى سوزلى اولديني قيد ايدنيور . (سبكي) ، (حسين بن محمد العسكري) دن نقللا اونك غايت ابي ناطقه به مالاك ، جسور برجل صاحبي اولديني ذكر ايدنيور . ديوركه : « اشعري نك خواجه سى اولان (جائى) تأليف وقلم صاحبي اولديني حالده شفاهى مناقشه ده مهارتى قوتلى اولماديغندن ، بريسى ايله مباحثه به مجبور قالدني زمان بوايشى (اشعري) به حواله ايدردى . بو صيرالرده ، حياتنك ايلك دملرنده (اشعري) ، معتزله مذهبه سالك ايدى . حافظ ابن عساكر ك (تبيين) ده رد ايتديكي مفترينك ، اشعري جاهل اولوب معتزله علماسى مياننده اعتبار قازاناماديغندن مذهبنى ترك ايتدى ، سوزينه رغماً او ، معتزله مذهبنده امام اولمشدى . بالاخره بومسلكدن آيرلمشدر [۲] . بو خصوصده منبع لر يمز اشعري لسانندن شونى نقل ايدنيور لر : اهل اعتزالك دليل لمرى ايله اهل سنتك دليل لر نك مساوى درجه ده عين قوتده اولدق لر نى كورددم . بونك اوزرينه جناب حقه تضرع ايتدم يارب بكا هدايت وير ، ديدم . جناب حق

[۱] حافظ ابن عساكر « تبيين كذب المفتري فيما نسب الى الاشعري » نام كتابنده ، بونفسير حقه ده اولسه كرك ، (مايرقى) دن نقللا شوقره يي ذكر ايدنيور . « وله من التأليف والتصانيف ما لا يحصى كثرة وكان الف في القرآن كتابه الملقب بالمتحزن ذكر لى بعض اصحابنا انه رأى منه طرفا وكان بلغ سورة الكهف و قد انتهى مائة كتاب ولم يترك آية تعلق بها بدعى الا بطل تعلقه بها وجعلها حجة لاهل الحق وبين الجمل و شرح المشكل ومن وقف على تأليفه رأى ان الله تعالى قد امده بمواد توفيقه واقامه لنصرة الحق والذب عن طريقه » فقط اشعري كندى كتاب لر نى تعداد ايدركن ، مخالف لرك مسائلنى طوبلا دني كتابنى (متحزن) تاميله يادوتفسير نى آيروجه ذكر ايدنيور .

[۲] قرق سنه قدر مذهب اعتزالده قالدني سويله نيورسه ده مباغله لى اولسه كرك اعتزالى بصره ده ايكن ترك ايتمش اولديني معلوم ايسه ده هانكى تاريخده ترك ايتديكنه ونه وقت بغدادده كلديكنه دائره يچ برقيده تصادف ايدمدم . (جائى) ايله برچوق مباحثه لرى اولديني ذكر ايدنيور لر مشاراليه ايسه ۳۰۳ تاريخده وفات ايتمشدر ، بناء عليه اوچيوز تاريخ لر نده ياخوددها اول ترك ايتمش اولماسى محتمل در .

دعای قبول ایتدی وحق بولدم [۱]. بونك اوزرینه مشارالیه ، بر جمعه كونی بصره جامعده منبره چیقمش و جماعته خطاباً ، بنی بیلمه بن بیلسین ! بن فلان اوغلی فلائم ، قران مخلوقدر ، الله تعالی كورولمز ، قوللر كندی فعللرینك خالق درلر دیردم ، آرتق بن اعتزالدن رجوع ایتدم ، معتزله یی رده عزم ایتدم ، دیمشدر .

(زبیدی) (ابن کثیر) دن نقل ایلده دییورکه ابوالحسن الاشعريٰ نك اوچ حلی واردر: برنجیسی اعتزال حلی درکه اوندن قطعی صورتده رجوع ایتمشدر . ایکنجیسی ، حیات ، علم ، قدرت ، اراده ، سمع ، بصر و كلامدن عبارت اولان یدی صفات عقلیه یی اثبات ایدوب ، وجه ، یدین ، قدم ، ساق کبی صفات جزئییه یی تأویل ایتمه سی در [۲]. اوچنجی سلف طریقی ایلده بونلرک جمله سنی مشابعت و کیفیتدن آزاده اولارق قبول ایتمه سیدرکه اکصو کرا یازمش اولدیغی (الابانة) سنده وسائر اثرلرنده هپ بو یول اوزرنده یورو مشدر . اشعريٰ نك بو حاللری ، احتمالکه ، متأخر کلام کتابلرنده کنديسنه اسناد اولونان واونك مذهبی اولارق کوستریلن بعض مسئلهلرک بربرینه توافقی ایتمه سینك سیلرندن بریدر . اشعری عین زمانده احقاق حق ایچون مجادله یی سور ، لسان و قلم ایلده حق اوغرنده مدافعه دن یورو لمآزدی . حافظ ابن عسا کر ، تبیین ده ، مشارالیه ک معتزله ایلده اولان مجادله لرینی (ما برقی) دن نقل شو صورتله تصویر ایتمکده در :

اهل سنتك ، معتزله طرفندن اك شدتلی تضییق كوردكاری ومعتزله نك اك آزعین زمانلری مأمون ایلده معتصم دوری ایدی . امام احمد بن حنبل اتقاسی جهتندن بونلر ایلده مباحثه ایتمكدن چكینیوردی . معتزله بونی فرصت بیلهرک پادشاهلره ، بونلر مباحثه دن قاجیورلر ، اللرنده دلیللری یوق ، دییه تزویراتده بولنیورلردی . حتی بونلر زماننده امام احمد وباشقه لری بر چوق شدت ومحتلره معروض قالدیلر . بو صورتله اهالی قرانك مخلوق اولدیغنی سوبله مه یه باشلادیلر ، خلق قرانه قائل اولمایان کیمسه نك شهادتی قبول اولونماز ، [۱] مشارالیه ک اعتزالی ترك ایتمه سی ، رؤیاسنده حضرت پیغامبری کورمسی اوزرینه اوندیغی ده ، روایت اولتور .

[۲] ابن تیمیه ، اشعريٰ نك صفات خبریه یی تأویل ایتدیكنی انكار ایدیور . ابن القیم ، الجیوش الاسلامیه نام اثرنده (۱۱۱ ص) ابن تیمیه نك شوسوزینی نقل ایدیور ، الاشعری وائمة اصحابه ، كابن الحسن الطبري وابي عبدالله بن المجاهد والقاضي ابی بكر ، متفقون علی اثبات الصفات الخبرية التي ذكرت في القرآن كالاستواء والوجه واليدین وابطال تأويلها وليس للاشعريٰ في ذلك قولان اصلا ولم يذكر احد عن الاشعريٰ في ذلك قولين ، ولكن لاتباعه قولان في ذلك ولا بنی المعالي الجوينی في تأويلها قولان اولها في الارشاد ورجع عن التأويل في رسالته النظامية وحرمة ونقل اجماع السلف علی تحريره وانه ليس بواجب ولا جائز .

خلق قرانه قائل اوليانلر حاکمک موقعنی اشمال ايده من، فتوی ويره مندی . بوزمانده اهل سنت متکلمیندن عبدالعزیز المکی [۱]، حارث محاسبی، عبدالله بن سعید بن کلاب و دیگرلری ده بر حیات ایدیلر . فقط بونلر زهد و تقوی اربابندن اولوب هیچ بری معتزله ایله اختلاط ایتک ایسته من، اونلرک دوشمه لرینه (بساط) باصاقدن بيله چه کینیرلردی . یالکز اوزاقدن معتزله یی رد ایدیور و اونلرک دلیللرینی ابطال ایچون کتاب تألیف ایتمکه اکتفا ایدیورلردی . بونلردن صوکر - بعضیلرینه معاصر اولاره ق - بغداد قاضی اسماعیل زماننده بصره ده ابوالحسن الاشعری نشأت ایتدی . اهل سنت ایچون کتابلر تألیف ایتدی و معتزله نک دلیللرینی چوروتدی، اونلرک شوکتلرینی قیردی . کندیسى معتزله اماملرینی آرار بولور و اونلرله مناقشه و مباحثه ایدردی . حتی بو خصوصده کندیسنه، نیچون اهل اعتزال یانه کیدیور و اونلرله اختلاط ایدیورسک؟ حالبوکه اونلردن قطع مناسبت ایتمکه مأمورسک، دیورلردی . بوسوزه قارشى، اونلر ریاست اربابیدرلر و الی اونلردن، قاضی اونلردن، اونلر بزه کله یه تنزل ایتزلر؛ اونلرده کلز بزه کیتمزسه ک حق نصل میدانه چیقار و سبتک یارد مجیسی و حامیسی اولان انسانلر موجود اولدیغنی نصل بیایرلر، دیورلردی . واکثر مناظره سی (جائی) ایله اولوردی تنکیم اشعريک جباى یه غلبه چالیدی بک چوق مجلسلر واردر [۲] . بوجادله لر نتیجه سنده ابوالحسن الاشعری اهل سنت مذهبنی تکرار جانلاندیرمش، صوکرک تلیدلری بومسلکه خدمت ایتشاردر . مشارالیهک بر جوق طلبه سی واردر . و بونلر عمومیتله اشعری مذهبنی مدافعه ایدرلردی . ابو عبدالله محمد بن احمد بن محمد بن یعقوب بن مجاهد الطائی، ابوالحسن الباهلی،

[۱] بو ذات مأمون حضورنده بشر الریسی ایله مباحثه ایدهرک مریسی بی الزام ایتشدر . بو خصوصی حکایه ایدن (الحیده) نامنده بر کتابی واردر . کتابک اولنده، مریسی ایله مأمون حضورنده مباحثه ایده بیلیمک ایچون نه کبی چاره یه توسل ایتدیکی یازیور . بو کتاب مصرده (مطبعة حسینیة) ده (اسمى) یا ککش اولترق «جیده» صورتنده قید ایدیلهرک (طبع اولمشدر . سلیمانیه کتبخانه سنده اسعد افندی کتابلری میاننده یازمه نسخه سی واردر . ۲۳۷۷ نومروده مقید اولوب ۷۴۶ سنه سنده استتخ ایدلشدر .

[۲] (سبکی) (ابو عبدالله ابن خفیف) دن نقلاً اشعريک مناظره کیفیتنی حکایه ایدیور . ابو عبدالله شویله دیور: کنجکمدده ابوالحسن الاشعری بی کورمک ایچون بصره یه کادم . مشارالیه بصره اشرافتدن بریسنک اوبنه کیتک (معتزله نک) اهل نظر و عالملری طوبلاء لرایدی . بز او تورقدن صوکرک مجلسده حاضر اولانلرک برندن مسئله صورولدی او آدم جوابه باشلادی کبی (امام اشعری) ردایتدی کندیسيله مباحثه ایدهرک معتزلی بی اسکات و الزام ایلدی . اشعريک علمنه و فصاحتنه شاشدم . مجلسدن چیققدن صوکرک ایچون کندیکز مسئله صورمیورسکز، دیدم . شویله جواب ویردی: بونلرله قونوشمه یه کندیم باشلامیورز . آنجاق، اللهک دیننده باطل شیلره دالقلری زمان اونلری رد ایدیورز .

ابوعبدالله بن خفيف الشيرازي ، حافظ ابوبكر الجرجاني الاسماعيلي ، شيخ ابو محمد الطبري العراقي ، زاهر بن احمد المرخسي ، الدمياني ؛ ابوعبدالله حمويه السيرافي ، مشهور طلبه سندن . بونلردن ابوعبدالله الطائي ، امام ابوبكر الباقلانيك خواجه سيدر . باهلي ايسه استاذ ابواسحاق اسفرائينيك واستاذ ابوبكر ابن فوركك خواجه سيدر . بوذات اولجه اماميه مذهبك رئيسلرندن ايكن ، ابوالحسن الاشعري ايله مباحثه ايتديكدنصوكر خطاسنى آكلامش واماميه مذهبنى براقه رق اشعرييه ملازمت واونك مسلكنى بصره ده نشر ايتمشدر . ابواسحاق اسفرائينى ، بنم علمم باهليكنك علمنه نسبه دكر ياننده داملا كيدير ، ديرمش . وباهليك ابوالحسن الاشعري حقه ده عين صورته اداره كلام ايتديكنى علاوه ايتمش اولدينى نقل ايدلمكده در . ابن خفيف ايسه ، اشعريكن اعيان تلامذه سندن اولوب كنديسنه شيخ شيرازيين ، دنيلمكده در [۱] . دمياني ايله سيرافي حقه ده ابن نديم ديوركه : اشعري مناقشه و مجادله لرنده بو ايكي ذاتك آغز قالابالقرلندن استفاده ايدىوردى (يستعين بهما فى المهاراة والمشاغبة) . بونلرك اثرلى اولوب اولمادىنى معلوم دكلدر . شو قداركه سيرافي ، اشعرييه اوزون مدت مصاحبت ايتدكدن صوكر اسرافه دونوب تدريس ايله مشغول اولمش واشعري مذهبنى نشره خدمت ايتمشدر . شيخ ابوعلى ظاهر ايسه استاذك مذهبنى كندى مملكتي اولان خراسانده نشر ايتمشدر . بو صورته اشعري مذهبي طلبه سى طرفندن هر طرفه كوتورولمشدر .

مغرب طرفه اولجه ، ابوبكر الباقلاني طلبه لرندن ، ابو عبدالله الاذرى و ابوطاهر البغدادي الناسك ناملرنده ايكي ذات كلهرك اولكيسى قيروانده بر جوق آدملىر يتيشد يرمش ايسه ده ، ابن عساكر (تبين) ، اشعري مذهبك اورالرده بالخاصه محمد بن عبدالله بن تومرتك سعي سايه سنده انتشار ايتديكنى قيد ايدىيور .

اشعريكن مذهبي بو صورته شرقه و غربه ياييلمش و ۳۰۰ سنه سندن باشلا يارق ابتدا عراق و حواليسنده ، ايرانده سلجوق حكمدارلرينك مذهب رسمى سى اولمش و كيت كده

[۱] بوذات اشعري بى كورمك امچون بصره رحلتى و مشارايك اهل اعتزال ايله مباحثه سنى مقامات حريرى اسلوبنده وحتى مقاماتده موجود اولان عين جلهلر ايله حكايه ايدىيور (طبقات سبكي ۲ ح ۱۵۵ ص) لكن برى ديكرندن منتحل اولق احتمالى وار . حريرى بوندن اقتباس ايتمش اولقى احتمالى اولدينى كي ، حريريدن اتحال ايديلهرك ابن خفيف اسانندن سويله لمش اولمى ده محتمل در . زيرا بونلرنده ايله توافقلر واردر كه توارد خاطر ك بويكىسى عقلا مستبعد در . ايكنجى احتمال ده اتوتلى چونكه حريرى مقاماتنه توافق ايدن فقره لر ده بارلاقدر .

انا بکلر طرفندن شدتله مدافعه ايدلمش ، شام وبغداد حواليسنه يرلشمشدر . صلاح الدين ايوبی مصري استيلا ايتدکدن برمدت صوکر معلوم وقعه اوزره اشعري مذهبی مذهب رسمی اعلان ايتمش . و بو خصوصده قاضي صدرالدين عبدالملك بن عيسا نك همقي سبق ايتمشدر . روايته نظراً ، صلاح الدين شامده چوجقلني ائناسنده ابوالعالی (مسعود بن محمد) نك اثريني از بر ايتمش و صوکر کندي چوجقلرينده از برلتمشدر .

مع مافيه اشعري ، مذهبك اطرافه سرعتله ياييله اسنه رغماً کنديسي کرک زماننده و کرک اخلافي زماننده طعن و تشنيعدن قورتولامشدر . هر عالم حقنده اولديني کي اشعري نك ده هم لهنده هم عاينده اداره کلام ايدلمشدر . ابن عسا کر « تبين کذب المفترى فيما نسب الى الاشعري » نام کتابي ، مشارالیهك عاينده سويله بن سوزلری رد مقصديه يازمش اولديني ايچون بو بابه تفصيلات ايله دولودر [۱] .

بوندن بشقه ابن تيميه کتابلرنده و محمد بن موصلي الاصفهاني نك « سيف السنة الرفيعه في قطع رقاب الجهمية والشيعة » نام اثرنده اشعري حقنده بعض تنقيدلر بولنديني کي مشهه دن اولان طائفه نك بوتون اثرلرنده اشعري حقنده آزچوق تنقيدلر واردر .

اشعري نك طرفدارلری ايسه ، کنديسي اهل سنت طريقتك شيعي ، متکلمينك امامي ، دينك مدافعي ، سنتك ياردمچيسي عد ايدرلر . مشارالیهك خدمتيلريني کرک کيمه و کرک کيفيه شويله تصوير ايدييورلر : ابوالحسن الاشعري کندينه مخصوص بر فکر اختراع ايتمه ديکي کي مستقل بر مذهبده تأسيس ايتمه دي ، او ، آنجا سلف مذهبي تقرير واصحابك يورودکاري يولي مدافعه ايتدي .

شيخ عبدالله محمد بن موسى بن غمار الكلاعي المايقي ابوالحسن الاشعري حقنده شويله ديور :

ابوالحسن الاشعري اهل سنت لسانی ايله اداره کلام ايدنلرک اولکيسي دکلدور .

[۱] بو کتاب ملت کتبخانه سنده جارالله افتدی دفترنده ۱۱۲۷ نومروده مقیددر اولندن بر قاج صحيفه اکسکدر . ۶۰۶ تاريخنده بشار بن عبدالله المقری طرفندن استنساخ ايدلمش اولوب يازيسي کوزل و اوقونقلی در ، هم مستنسخ طرفندن تصحيح اولمش ، کتابك اوزرنده شويازی واردر « قصد بهذا التأليف العلامة ابن عسا کر الرد على ابي علي الحسن بن علي بن ابراهيم الاهوازي المقری نزيل دمشق فيما ثلث لناصر السنة الامام الاشعري » . بو کتاب حقنده « کل سنی لا يکون عنده کتاب التبيين لابن عسا کر فليس من امر نفسه على بصيرة » دينليور ميش . سبكي ، اشعري بي حقيه او کر نك ايسته ين کيمسه يه ، بو کتابي توصيه ايدييور . فقط ذهبي نك توصيه سنه حبتلنيور . طبقات سبكي ، ۲ ج ۲۴۸ -

او ، آنجا ق دیکر لرینک یولی اوزره یوروش و مذهب معروفه یاردم ایتشدیر . نه بر مقاله (یکی فکر) ، نه ده کندینه مخصوص بر مذهب اختراع ایتش دکلدیر . بیلورز که اهل مدینه مذهبی ، امام مالک نسبت ایدیور ، اهل مدینه مذهبہ سالک اولانه مالکی دنیلیور . حالبوکه امام مالک یالکز ، کندندن اول کچه نلرک یولی اوزره یورور و اهل مدینه یه چوق اتباع ایدردی . لکن اهل مدینه مذهبنی زیاده ایضاح و بسط ایتدیکندن بومذهب کندیسنه نسبت اولوندی . ابوالحسن الاشعری ده اونک کبی سلف مذهبنی بسط و ایضاح و اونی مدافعه ایچون تألیفانده بولتمقدن فضلہ برشی یامامشدر .

صو کرا مایرقی کندی سوزینی تأیید ایچون ، ابوالحسن القابی نک شو سوزینی نقل ایدیور : ابوالحسن الاشعری حق مدافعه ایدنلرک بری در ، اهل انصافدن ، کیمسه نک اونی بومرتبه دن آشای ایندیردیکنی (تأخیر) ، کذا کندی عصر نده بشقه سنی اوکاتر جیح ایتدیکنی ایشتمه دک و کندندن صو کرا کلنلر اونک مسلکنه سلوک ایتدیلر .

ابن عساکر ، قاضی ابوالعالی دن ، ابوالحسن الاشعری مذهبنک وضعیت اعتباریله هر مسئله ده افراط و تفریطدن عبارت ایکی جبهه آراسنده قلمش و اونلرک اورته یرنده بر مشعلہ ایتاد ایتش اولدیغنی کویستره دن ، شو فقره بی نقل ایدیور :

ابوالحسن الاشعری ، معتزله ، جهمیه و رافضه کتابلرینی مطالعه ایتدی . اونلر اللهده ، علم ، قدرت ، سمع ، بصر ، حیات ، بقا واراده دنیلن شیلر یوقدر ، دیه صفاتی تعطیل ایدیور لر دی . حشویه ، مجسمه ، مکیفه محدده ایسه ، اللهده ، دیکر علملره بکزر علم ، دیکر قدرتلره بکزر قدرت ، دیکر سمع و بصرلره بکزر سمع و بصر واردر ، دیه رلک اللهک صفتلرینی مخلوقلرک صفتلرینه بکزه تیور لر دی . ابوالحسن الاشعری بومسئله ده بونلرک آراسنده بر یول طوتدی ، و ، الله تعالی ده علم واردر فقط سائر علملره بکزه مز ، قدرت واردر ، دیکر قدرتلر کبی دکلدیر . سمع ، بصر واردر اونلرده دیکر سمع و بصرلر کبی دکلدیر ، دیدی .

کذا جهم بن صفوان ، انسان ، نه بر فعلی احداث ایتیه ونده کسب ایتیه ، هیچ برشیته قادر دکلدیر و انسانده هیچ بروجهله قدرت یوقدر ، دیدی ، معتزله ایسه انسان هم فعلی احداث ایتیه هم کسب ایتیه قادر در ، فکرینه ذاهب اولدی . ابوالحسن الاشعری بوایکی مذهبک اورته سنده بر یول طوتهرق ، عبده فعلی احداث ایتیه قادر دکلدیر ، لکن فعلی کسب ایتیه قادر در ، انسانده کسب قدرتی واردر ، احداث قدرتی یوقدر ، دیدی .

کذا حشويه مشبهه ، الله تعالى ، ديگر کوريلان شيلر کي هم محدود ، هم کيفيتلى اولارق کوريلر ، ديديلر . جهيمه ، معتزله ، نجاريه ايسه ، الله تعالى هيچ بر وجهله کوريلز ، ديهرك راساً رؤيتى انكار ايتديلر . اشعري بومسئله دهده شو ايکي مذهبک آراسنده بر يول طوتدى . و ، الله تعالى ، حدود و کيفيت ايله متصف اولما يارق بزى کوردیکی کي ، بزده اونى حلولسز ، حدودسز ، تکيفسز کوريرز ، ديدى .

کذا نجاريه ، الله تعالى هر مکنده در ، فقط اونک ايچون حلول وجهت متصور دکدر ديورلر . حشويه مجسمه ايسه الله عرش اوزرنده در ، عرش اونک مکنيدر ، عرش اوزرينه اوتورمشدر ، ديديلر . ابوالحسن الاشعري بومسئله دهده بوايکي مسلکک آراسنده بر يول طوتدى و ، مکن يوق ايکن الله تعالى وار ابدى ، صوکر مکنى خلق ايتدى ، فقط مکنه محتاج اولمادى . مکنى خلق ايمه دن اول نصل ايسه مکنى خلق ايتديکدن صوکراده اوله در ، ديدى .

کذا معتزله ، اللهک يدى ، قدرت ونعمتدن عبارتدر ، وجهى ده وجودک وجهيدر ، ديديلر . حشويه ايسه ، اللهک يدى بر عضو اولان آل معناسه در ، وجهى ، ذى صورت اولان وجهدر ديديلر . ابوالحسن الاشعري الله تعالىنک يدى ووجهى ، سمع وبصر کي بر صفت درلر ، ديدى .

کذا معتزک ، آيات واحاديثده وارد اولان نزول دن مقصد ، الله تعالىنک بعض آيتلرينک يا خود ملکلرينک نزولى در ، « الله عرش اوزرينه استواء ايتدى » جمله سنده کي استوادن مقصده ، استيلادر ، ديديلر . مشبهه ايله حشويه ايسه ، اللهک نزولى ديمک ، حرکت و بر مکندن ديگر مکنه انتقال صورتيه ، ذاتنک نزولى ديمکدر ، استواده ، الله تعالىنک عرش اوزرنده اوتورماسندن عبارتدر ، ديديلر . ابوالحسن الاشعري ، نزول ، الله تعالىنک صفتلرندن بر صفتدر ، استواده صفتلرندن بر صفت و عرش ده ايشله ديکي بر فعل در ، اوفعل استوا تسميه اولمشدر ، ديدى .

کذا معتزله ، الله تعالىنک کلامى مخلوقدر ، ديدى . حشويه و مجسمه ايسه قرانى تشکيل ايدن حرفلر و او حرفلرک يازلدينى جسم و کنديسييله قرآن يازيلان مرکبلر ، خلاصه کتابک ايکي قابى آراسنده هر نه وارسه بوتونى قديمدر ، ديديلر . ابوالحسن الاشعري ، قرآن اللهک کلامى در قديمدر ، مخلوق و حادث دکدر . حرفلر و اوزرينه قرآن يازيلان جسملر ، سسلر الحاصل عالمده ، حد و کيفيت صاحبي هر نه وارسه ، بوتونى حادثدر ، ديدى .

کذا معتزله ، جهيميه ونجاريه ، صورت مطلقهده ايمان ، (يعنى اللهده ايمان ايله انسانده ايمان آراسنى آيبرمقسزين) مخلوقدر ، ديديلر . حشويه ايله مجسمه على الاطلاق ايمان قديمدر ، ديديلر . اشعري ايسه ، ايكي ايمان واردر : برى الله تعالىنك صفقى اولان ايماندر كه (المؤمن المهيم) آيت كرمه سيله بوكا دلالت ايدلمشدر ، بو ، قديمدر . ديكرى خلقك ايمانى اولوب مخلوقدر . زيرا انساندرده ظاهر اوليور ، ايمانلرى خالص اولورسه ثواب قازانيرلر ، شك ايدرلرسه عقابه دوچار اولورلر ، ديدى .

كذا مرجئه ، بر كيمسه ايمان ايدوب ايماننده ولور دفعه اولسون اخلاص ايدرسه ، صوكرادن ارتداد وكفر ارتكاب ايتمكه دخى كافر اولماز . او كيمسه نك عمل دفترينه هيچ بر كناه قيد اولتماز ، ديديلر . معتزله ايسه (؟) كناه كيره ارتكاب ايدن كيمسه ايمانيله برابر يوز سنه لك طاعنى دخى اولسه يته جهنمدن چيقاما ، ديديلر . ابوالحسن الاشعري ، فاسق اولان مؤمن اللهك مشيته مفوضدر ؛ ايسترسه عفو ايده رك دوغروندن دوغرويه جته ادخال ايدر ، ايسترسه كناهى مقابلنده عذاب ايدوب صوكر جته قور . دائمى اولميان كناه صاحبي (يعنى كفردن ماعدا اولان منقطع كناه صاحبلرى) مؤبد ودائمى عذاب ايله مجازات ايديلر ، ديدى .

كذا رافضيلر ، رسول اللهك وحضرت علينك ، اللهك اذنى وامرى اولمقسزين شفاعت ايتك صلاحيتلى واردر ، حقى كفار ايجون شفاعت ايتسه لر يته شفاعتلى قبول ايديلر ، ديديلر . معتزله ايسه ، دكل حضرت علينك ، حضرت پيغامبرك بيله هيچ بر صورتله شفاعته صلاحيتى يوقدر ، ديديلر ؟ . ابوالحسن الاشعري ، رسول اللهك عذابه مستحق اولان مؤمن لر ايجون شفاعتى واردر وقبول اولنه جقدر . فقط الله تعالىنك اذنيه شفاعت ايدر ، اللهك اذن ويره ديكنه شفاعت ايتمز ، ديدى .

كذ خارجيلر (خوارج) عثمان وعلى رضى الله عنهمانك كفرلرينه قائل اولديلر . ابوالحسن الاشعري ايسه بونلرى موالات ايتك لازم اولديغه وخلافى مقدم اولانك ، مؤخر اولانندن تفضيل اوزرينه نص ايتدى .

كذا معتزله ، معاويه ، طلحه ، زبير ، عائشه رضى الله عنهمك وبونلره اتباع ايدنلرك خطا اوزرينه اولدقلىنى ، برجه جك ايجون بيله شهادت ايتسه لر ، شهادتلى قبول اولتمايا جغنى ادعا ايتديلر . رافضى لر ايسه دها ايلرى كيده رك ، بونلرك بوتونى كافردر ، مسلمان اولدقن صوكر ارتداد ايتديلر حتى بعضلرينك اصلا مسلمان اولدقلى بيله يوق ، ديپورلر .

امويه [۱] ايسه اونلر ايچون خطا امكانسزدر نه ياپديلرسه دوغورودر، ديديلر. ابوالحسن الاشعري بونلرك آرا يرنده بر يول طوتدى هر مجتهد اجتهد ايله واصل اولديني قرارده مصيبدر، اجتهدى ايچون اجر و ثواب واردر، ديدى واخل بر چوق اسلرده بومنوال اوزره در، بونلرك تعدادى اوزون سورور. ايشته ابوالحسن الاشعري بومسلكره، كوكلى ايله ايسته ديكندن دولايي سلوك ايتمه ديكي كې، يكي بر شى ابداع ايتمك هوسى ايله ده بونلرى ميدانه قويتمس دكلدر. بلكه بونلرى، تجربه دن كچيرلمش دليللر، حقيقتى كشف ايتديرن علامتler، دوغرو يوله كوتوره ن حجتلر ايله اثبات ايتدكن صوكر ا قبول ايتمشدر. ايشته بويول نجات وفلاح، فوز و خلاص يوليدر. كيم كه بويول اوزره كيدرسه فوز وفلاح بولور، بويولدن آريلان آزار و صاپار.

قاضى ابوالعاليك سوزيني بو صورته تماملا دقندن صوكر ا، ابن عساكر دييور كه : ابوالحسن الاشعري ذكرا اولنديني وجهله اعتقادى كوزل، مذهبي، علم و انتقاد اربابنك تصويبنه مظهردر. بويوك عالملر ا كثر خصوصلرده كنديسنه موافق درلر. اعتقاد خصوصنده آنجا ق جهل و عناد اربابي كنديسنه طعن ايدييورلر. شو حالده بو ذاتك حقيقت حالى بيلنمك ايچون فكرلرى و اعتقادلرى زياده و نقصانسر و صوك درجه دقت و امانته نقل ايدلميدر دييور. وابانه نك باش طرفنده ذكرا ايتديكي شيلره دقت اولونماسنى توصيه ايله اونلرى نقل ايدييور.

بونقل ايتديكمز فقره عين زمانده مشاراليهك مذهب و عقيدة لريني ده كوسترديكي ايچون اشعري مذهبي و اعتقادلرى اوزرنده بوندن فضله توقفه لزوم كورمه دك اساساً ترجمه ايتديكم كتاب بوجهتلرى كوسترديكي كې مشاراليهك مذهبنده يازلمش كتابلر و كنديسنك، يوقا ريده ذكرا ايتديكمز (ابانه) نامنده كى اثرى پك مشهوردر.

كنديسى داها حال حياتنده بويوك برتائير اوياندر مشدر. بونى قابسى نك شوققره سى بزه كوسته رييور :

اشعري اولديكي كون، اهل سنت اونك ايچون آغليورلر، بدعت اهلى ايسه اوندن مستريح اولمشلاردى، دييور. قابسى بوندن صوكر ا ابو محمد عبدالله بن زيدك اشعري حقه ده كى سوزيني نقل ايدييور. ابو محمد، اشعري به محبت ايتديكندن دولايي كنديسنى

[۱] علمى مسلكر مياننده، هر نه قدر امويه ناميله برمسلك موجود دكله ده نى اميه و اتباعنك بعض مسائلده كنديلرينه خاص نظرلرى واردر.

تكدير ايدن كيمسه به شو جوابي ويرمشد: اشعري ، آنجاك بدعت اهللرينه ، قدر به وجهميه رديله مشهور ، سنه متمسك بر ذاتدر .

مشاراليه ۳۲۴ تاريخنده [۱] بغدادده حقاۀ وفات ايتمش [۲] ، بصره قاپوسي ايله كرخ آراسنده كي مقبره به دفن ايدلمشدر [۳] .

ابوالحسن الاشعريك بك چوق اثرلري واردر . بونلري ابن عسا كر تبيننده ابن فوركدن نقل ايديبور . ابن فورك ايسه مشاراليهك (العمد) [۴] نامنده كي كتابنده كندى اثرلريني تعداد ايتديكي ذ كرايدبور . باشقالرينه املاصورتيله يازديرديني كتابلر ومختلف ملككلردن كلن مسئله لره جوابلرندن ماعدا اوچوزيكيرمي سنه سنه قدر تأليف ايتديكي كتابلر بوندن عبارتدر . صو كرا ۳۲۴ سنه سنه قدر بك چوق كتاب تأليف ايتمشدر ، دييور . واشعريك كتاب العمده تعداد ايتديكي كتابلرندن ماعدا برچوق كتاب اسمي ذكر ايديبور . العمده نقل اولنانلر بوجه آيدر :

۱ — كتاب الفصول ، ملحدلري ، فلاسفة طبعيه ، دهريلر واهل تشبيه ، دهر ك و عالمك قديم اولديغنه قائل اولانلري رد خصوصنده در . بوندن ماعدا بو كتابنده ، براهمه ، يهود ، خريستيان ومجوسلري ده رد ايتمش اولوب بيوك كتابدر ، ابن الروانديك (التاج) ناميله معروف كتابنده اولان شيلرك بتونسي محتوي در . ۲ — موجز ، بو كتاب دخي ملت اسلاميه مياننده وخارجنده اولان بتون مخالفلري رد يوللي يازلمش اولوب مذاهب ومقالاتك تنوعنه كوره ، اون ايكي كتابدن عبارتدر ۳ — خلق الافعال ۴ — كتاب في الاستطاعة ۵ — كتاب في الصفات [۵] ۶ — كتاب في جواز رؤية الله تعالى بالابصار

[۱] بو روايت قوتلي در . حافظ ابن عسا كر بو روايتي تصحيح ايديبور . ۳۳۰ ده ۳۳۰ و كسورده ديه نلرده وار .

[۲] ابوالحسن الاشعريك حقاۀ وفات ايتديكي ذكر ايديليورسده ابن عسا كر زاهر بن احمد السرخسي دن شو حكايه يي نقل ايديبور . زاهر دييور كه : ابوالحسن الاسعري اومده ايدى ، اجل خسته لكى آنده بنى يانته چاغيردى و ، شاهد اول ! بن ، اهل قبله دن كيمسه يي تكفير ايتيورم ، چونكه عين معبودى قصدايديبورلر ياكز عبارتدر مختلفدر ، ديدى . ديكر روايتده وار .

[۳] خطيب بغدادى ، تاريخ بغداد نام اثرنده اشعريك مدفني شويله تعريف ايديبور : ودفن في مشرعة الزوايا في تربة الى جانبها مسجد وبالقرب منها حمام وهي عن يسار المار من السوق الى دجلة .

[۴] العمده ، تبينده ايكى برده ايكى شكلده ضبط ايدلمشدر . اول زفر و زننده العمده ديه حر كله ترك عين مهمله ايله يازلوب برقاق سطر آشاغيده ايسه سفر و زننده العمده حر كله ترك عين معجمه ايله يازلمشدر ايكيسي عيني كتابيدرلر يوقسه آيري آيري ايكى كتابيدرلر بيله مدم .

[۵] عبدالقاهر البغدادي ، اشعريك كتاب الصفاتي ايله تفسير القرآني (اصول الدين) نام اثرنده ذكر ايديبور . اسمك معنا و حقيقي حقنده مشاراليهك مذهبي نه دن عبارت اولديغني بونلردن نقل ايديبور .

۷ — انسانلرك خاص وعامده ، اسماء احكامده كي اختلافلرني ذكر ايتديكمز كتاب [۱]
 ۷ — كتاب في الرد على المجسمة ۸ — برهاني ايضاح ايجون جسم خصوصنده تأليف ايتديكمز
 ديكر كتاب ۹ — زيف و طغيان ارباني رد ايجون يازديغمز كتاب ۱۰ — كتاب اللمع ،
 بدعت ارباني رد خصوصنده ۱۱ — ايضاح البرهان ۱۲ — اللمع الكبير ، ايضاح برهان
 ايجون مدخل اوله رق تأليف ايتديكمز ۱۳ — اللمع الصغير ، لمع كيزه مدخل اوله رق يازدق
 ۱۴ — كتاب الشرح والتفصيل في الرد على اهل الافك والتضليل ۱۵ — الشرح والتفصيله
 مدخل اولمق اوزره تأليف ايتديكمز كچوك كتاب ۱۶ — محمد بن عبد الوهاب الجبائي نك
 اصول ديه معروف كتابي نقض ايجون يازديغمز كتاب . بوكتابده ، جبائي نك كلام
 ميختارنده سوسله يهرك كوسترديكي معتزله اصللرينك يوزندن پرده لرني قالدردق . اهل
 اعتزال لهنه ، جبائي نك عقلنه بيله خطور ايمه ين ، دليللر ايراد ايدرك ، اللهك ميختاريله
 اونلري ده نقض ايتديكمز ۱۷ — باخي نك معتزله اصلي اوزرينه ، نقض تأويل الادله ، ناميله
 يازمش اولديني كتابي رد يوللو يازمش بيوك كتاب ۱۸ — كتاب مقالات المسلمين [۲]
 ۱۹ — كتاب جل المقالات [۳] مقالات موحدن و مقالات غير الاسلاميين حقه در ،
 جل مقالات تسميه ايتديكمز ۲۰ — كتاب في الصفات عن مسائل اهل الزيف والشبهات ،
 بوكتابده ، معتزله مذهبنك صحتي بيان ايجون اولجه يازمش اولديغمز نظيرسز (لمؤلف
 لهم كتاب مثله) كتابمزي نقض ايتديكمز ۲۱ — صفات و قران حقه در ابن الراوندي يي رد

[۱] استاد ابوبكر ابن فورك ، امام اشعري نك (العمدة) ده تعداد ايتديكي كتابلرني ذكر
 ايدركن امامك كندی عبارده سني نقل ايدبور . مشاراليه ايسه بعض كره اسم ذكر ايتكسزين فلان
 خصوصه دائر كتاب تأليف ايتديكمز ديمكله اکتفا ايدبور . بعضاً ، شوبله تسميه ايتديكمز قيدي علاوه
 ايتديكي كچي بعضاً يالكز كتابك اسمني ذكر ايدبور . بن ده ، ممكن اولديني قدر امام اشعري نك كندی
 عبارلرني محافظه ايمه يه چالشم و اونك اسانندن ، فلان خصوصه دائر يازديغمز كتاب ، كچي
 تعبيرلري قوللاند .

[۲] بوقيمتلي اثر مدرس شرف الدين افندي نك تصحيح واعتنالي ايله الهيات فا كولته سي طرفندن
 طبع اولمقده در . اترك قسم اعظمي باصلمشدر ياقينده موقع انتشاره وضع ايديله جكدرك .
 [۳] ابن القيم الجوزية (الجيوش الاسلاميه ص ۱۱۷) نام اثرنده ، اشعري نك بوكتابي ذكر
 ايدوب ، مقالات الاسلاميين ديباجه سني نقل ايدبور . هرايكي كتابك ديباجه سي يكديكري نك عيني ميدرك؟
 بوقسه اسمده اشتباهي ايدبور ؟ . ابن تيميه نك ، اثرلنده ، ابوالحسن الاشعري كتابي اولمق اوزره ،
 مقالات غير الاسلاميين ديه ذكر ايتديكي كتاب بو [جل المقالات] اولسه كرك ، چونكه اشعري نك
 اثرلري مياننده ، مقالات غير الاسلاميين ناميله بشقه كتاب ذكر اولمقور فقط كورلدكي وجه اوزره ،
 اشعري كنديسي بوكتابك هم اسلامي وهم غير اسلامي نك مقالاتني محتوي اولديني ذكر ايدبور .

ايچون يازديغمز كتاب ٢٢ - خالدينك ملخص نامنده كي كتابي تأليف اولمه دن اول ، قران و صفات حقنده يازمش اولديني كتابي رد يوللو ، يازديغمز كتاب ٢٣ - القامع لكتاب الخالدي ، بوكتابده ، اراده الهيه نك حدودي اثبات ايچون ، خالدينك يازمش اولديني كتابي رد ايتدك ٢٤ - خالدينك مقالات حقنده يازديني كتابي رد يوللو يازديغمز كتاب ٢٥ - خالدينك رؤيه الهي انكار ايچون يازديني كتابي رد يوللو تأليف ايتديكمز كتاب ٢٦ - خالدينك ، الله تعالى عبادك فعللريني خلق و تقدير ايتيور ديه تأليف ايتديكي كتابي رد ٢٧ - خالدينك ، ابن الراوندينك خطالريني دوزه لثدم ديه يازديني كتابي رد ايچون يازديغمز كتاب ٢٨ - كتاب في الاستشهاد ، بوكتابده ، معتزله نك استشهاد خصوصنده شاهد (حاضر) ايله غائبه استدلال ايتك يولنه سلوك ايتمه لرندن ، كنديلرينه ، الله تعالى نك صفتلريني اثبات ايتك لازمكديكني كوستردك ٢٩ - المختص في التوحيد والقدر ، بوكتاب رؤيت ، صفات ، قدر ، تولد ، تعجيز ، تعديل تجوير كي بوتون مباحث كلاميه يي محتوي اولدقدن ماعدا ، بوكتابده معتزله يه برچوق مسائل ايراد ايتدك كه نه جواب ويره بيلديلر نه اعتراض دن قور توله بيلديلر ٣٠ - شرح ادب الجدل ٣١ - المتحل في المسائل المنثورات البصريات ٣٢ - كتاب الفنون في الرد على الملحدين ٣٣ - كتاب النوادر في دقائق الكلام ٣٤ - كتاب الادراك في لطايف الكلام ٣٥ - اسكافينك اللطيف ديه معروف كتابي رد ٣٦ - عباد بن سليمانك دقايق كلام خصوصنده كي سوزلريني رد ٤٧ - علي بن عيسانك يازديني كتابي رد ٣٨ - مختزن ، بوكتابده مخالفلك مسئله (سؤال) لريني ذكر ايتدك ٣٩ - اجتهاد واحكام حقنده يازديغمز كتاب ٤٠ - قياسك ظاهر قراني تخصيص ايتديكنه دائر يازديغمز كتاب (والفنا كتابا في ان القياس تخص ظاهر القرآن) ٤١ - معارف حقنده يازديغمز لطيف بر كتاب ٤٢ - خبرلر و اونلرك تخصيصي حقنده يازيلان كتاب ٤٣ - الفنون في ابواب من الكلام ، ملحدلره قارشى يازمش اولديغمز الفنون باشقه در ٤٤ - جواب المصريين ، بوراده كلام مبحثلرينك اكرتيسني ذكر ايتدك ٤٥ - المسائل على اهل التنبيه (التشبيهه مي ؟) ٤٦ - دهريلك اهل توحيد قارشى اولان بوتون اعتراضلريني طويل يازديغمز مستقل بر كتاب ، بو اثر اولجه ذكر ايتديكمز الفصوله باشقه در . اولكيسي هم دهريلك هم ديكر ملحدلرك اعتراضى محتوي در ٤٧ - دهريله قارشى يازديغمز كتاب ٤٨ - اعتقاد مسئله لرنده داود بن علي الاصهاني يه اعتراضلريمي نقض يوللو يازديغمز كتاب - كتاب تفسير القرآن ، بونده ، جباي ايله بلخى نك تاويل خصوصنده كي

تحرير فليرني رد ايتدم ٥٠ - جوابات اهل فارس ٥١ - كتاب في الرؤية ، بواثرده ، كتاب لرندن مختلف محللرده جبائينك قارشى بزه درميان ومحمد بن عمر الصميرى نك جمع وحكاية ايتديكي اعتراض لرنيني نقض و اونلرك فساديني ايضاح و بيان ايتدم ٥٢ - الجوهر في الرد على اهل الزيغ والمنكر ٥٣ - نظر ، استدلال و شرط لري حقنده جبائينك مسئله لرينه جواب ويرديكمز كتاب ٥٤ - كتاب ادب الجدل ٥٥ - مقالات الفلاسفة خاصة ، فلاسفة بي رد يوللو يازديغمز كتاب دركه اوج مقاله يه منقسم اولوب ، ابن قيس الدهرى نك بعض شبهه لريني ذكر ايتديك ، طبعيت وهيو لايه قائل اولانلر حقنده سوز سويله دك . ارسطونك سما و عالم حقنده كي فكريني ابطال ، حوادث ، سعادت و شقاوت احكامي نجومه تعليق ايتمه لرندن كنديلرينه لازممكن شيلري بيان ايتديك ٥٦ - جواب الجراسانيين ، مختلف برچوق مسئله لر حقنده ٥٧ - جواب الارجانيين كلام مبحث لري حقنده ٥٨ - جواب السرافيين (السرافيين مي؟) ٥٩ - جواب العمانيين ٦٠ - جواب الجرجانيين ، معتزله ايله بينمزده جريان ايدن مسئله لر حقنده ٦١ - جواب الدمشقيين ٦٢ - جواب الواسطيين ٦٣ - جواب الراهمهر مزينين ، راهمهر مزدن بر معتزله ، قلبنده جولان ايدن بعض مسئله لر حقنده بندين جواب ايتسته مشدى او كا جواب اوله رق يازدم ٦٤ المسائل المنشورة البغداديه ، معتزله علماسي ايله بينمزده جريان ايدن مباحثه لره دائر مجلسلر .

«العمد» ده تعداد اولنانلردن خارج اولارق ابوبكر بن فوركك ذكر ايتديكي كتابلر:

- ١ - نقض المضاهات على الاسكافي ٢ - كتاب العمد في الرؤية ٣ - كتاب في معلومات الله ومقدوراته انه لانه لايهاية لهما على ابي الهذيل ٤ - كتاب على الحارث الوراق في الصفات فيما نقض على ابن الرواندى ٥ - كتاب على اهل التناسخ ٦ - كتاب في الرد في الحركات على ابي الهذيل ٧ - كتاب على اهل المنطق ؛ اسماء واحكام حقنده جبائيدن صور لمش مسئله لر ، قياسي اثبات وخبر واحد حقنده برچوق مجلسلر ٨ - كتاب في الوقوف والعموم ٩ - كتاب في متشابه القرآن ، جمع فيه بين المعتزلة والملحدين فيما يطعنون به في متشابه الحديث ١٠ - نقض كتاب التاج على ابن الراوندى ١١ - كتاب فيه بيان مذهب النصارى ١٢ - كتاب في الامامة ١٣ - كتاب فيه الكلام على النصارى مما يحتج عليهم من ساير الكتب التي يعترفون بها ١٤ - كتاب في النقض على ابن الراوندى في ابطال التواتر وفيما يتعلق به الطاعنون على التواتر ومسائل في اثبات الاجماع ١٥ - كتاب في حكايات مذاهب الجسمة وما يحتجون به ١٦ - علت خمر حقنده اشعري ايله ابوالفرج المالكي بيننده جريان ايدن مسئله لر حقنده بر كتاب ١٧ - نقض كتاب آثار العلوية

على ارسطو ١٨ - كتاب فى جواب مسائل لاني هاشم استملاها ابن ابى صالح الطبرى
١٩ - الاحتجاج تسميه ايتديكى كتاب ٢٠ - الدها (الرهامى ؟) به املا ايتديرديكى، كتاب
الاخبار ٢١ - كتاب فى دلايل النبوة .

صو كرا ابن عسا كر بويكونه بعض كتاب اسملى علاوه ايديور . ابوبكر ابن فور كك
تعداد ايتديكى كتابلى بوندى عبارتدر ، خالوكه بز ، ابوالحسن الاشعري نك « رساله الحث
على البحث » ، « رساله فى الايمان هل يطلق عليه اسم الخلق » و « جواب مسائل كتب بها الى
اهل الثغر فى تبين ماسئله عنهم من مذهب اهل الحق » كى برقاچ ائرينه مطلع اولدق ، ديور [١] .

رساله الى اهل الثغر (حدود اها لسنه كتاب) ، ابن عسا كرك نقل ايدين بوسوز لرند
ذكر ايديديكى كى ابن تيميه نك منهاج السنه نامنده كى ائرنده ده ذكر ايديور . كذا
محمد بن موصلى الاصفهاني نك « سيف السنه » نام ائرنده ده اشعري نك اهل ثغر ايجون
بويله بر كتاب يازمش اولدينى ذكر ايديكده در . [٢] ايشته ترجمه ايتديكمز اثر بودر .

[١] ١٦٣ نجى صفحه ده ذكر ايتديكمز وجهله ، تبين ، ابوالحسن الاشعري نك اعتقادى كو سترمك
ايجون ، ابانه باقى ! ديهر ك ، ابانه نك بوتون دباحه سنى سردو كتابك تكميل مضمونى ذكر ايتديكى
خالده مشار اليك كتابلى تعداد ايدر كن ابانه فى ذكر ايتيور وابن فور كك اها لسنه ايشمور .

[٢] ابن تيميه منهاج السنه (ا ج ٨٢ ص) نام ائرنده : ولكن الاستدلال على ذلك بالطريقة
الجهمية المعتزلية ، طريقة الاعراض والحركة والسكون ، التى منها على ان الاجسام محدثة لكونها لا تخلو
عن الحوادث وامتناع حوادث لا اول لها ، طريقة مبتدعة فى الشرع باتفاق اهل العلم بالسنه وطريقة مخطرة
مخوفة فى العقل بل مذمومة عند طوائف كثيرة وانه لم يعلم بطلانها لكثرة مقدماتها وخفاها وانزع فيها
عند كثير من اهل النظر كالا شعري فى رساله الثغر و من سلك سبيله فى ذلك كالخطابى وابى عمر الطامنى
وغيرهم وهى طريقة باطلة فى الشرع والعقل عند محقق الاثمة العالمين بحقايق المعقول والمسموع ، ديور .
مولوى عنايت على الحيدر ابادى ، ابانه ده اولان بعض مباحث مناسبته قلمه آلوب « ضميمه اخرى
لكتاب الابانة » تسميه ايتديكى رساله سنده محمد بن موصلى الاصفهاني نك « سيف السنه الرفيعه » نام
ائرنده شوعبارده فى نقل ايديور : ومن الناس من يقول ليس الايمان موقوعا عليها ولا هى من لوازمه وليست
طريق الرسل ومحرم سلوكها لما فيها من الخطر والتطويل وان لم يعتقد بطلانها وهذا قول ابى الحسن الاشعري
نفسه فانه صرح بذلك فى رسالته الى اهل الثغر ، ديور .

كرك منهاج السنه وسيف السنه نقل ايديش فقره لر و كرك ابن عسا كرك بوقار بده ذكر ايتديكمز
سوزى ، ابوالحسن الاشعري نك ثغر اها لسنى ايجون بويله بر اثر قلمه آلىش اولديغه دلات ايتديكى كى
اثر ك مندر جاتنه ده تطابق ائمه لرى ، ترجمه ايتديكمز اثر ك اشعري رساله سى اولدينى حقه ده شبه ائمه به
محل برقاچور . فقط اثر ك مقدمه سنده اولان مراسله تاريخى اولك اشعري به نسبتى حقه ده بر آرز شهبه فى
موجب اوليور . زيرا اثر صاحبه ، بكن سنه يعنى ٢٦٧ سنه سى يازمش اولديفكز مكتوب طرفه كلدى ،
ديور . شو خالده بو اثر ٢٦٨ تاريخنده يازمش ديكمدر . خالوكه اشعري نك تاريخ تولدى ٢٦٠ وبر

فقط اترك اصل نسخه سى پك چوق خطالى در . مقابلہ ايدہرك تصحيح ايتك ايجون ديكر
نسخه سى ده يوقدر . بونك ايجون ، آنجاك سياق وسباق قرينه لريله ممكن اولدينى قدر
تصحيح ايتمه چالشم . تصحيح ايتديكم عبارتي كتابه درج ايدوب اثرى اوکا كوره
ترجمه ايتدم ، كتابك خطالى عبارده سنى اشارت ايله چيزكى آلتندہ كوستردم ، كندى طرفدن
زياده ايتديكم حرف ويا كلمه وجهه لرى شو [] اشارت ايجنه آلد . اثر و ترجمه حقتده
بوقدر معلومات ويرمكله اكتفا ايدہرك عينا ترجمه سنى [۱] تهديم ايدبورم .

قوام الربيه

جناب الله شكر اولسون كه ، هدايت و يره ن سنترله تمسك ايتكى بزه ، سهود يردى .
وبزى ، مهلك بدعتلردن اوزاقلاشديردى ، يقينك بخش ايتديكى سري نك ايله قلبلر عىزى
دولديردى . دين قوتيله بزى اعزاز ايتدى ، پيغامبرينه اتباع وامامتہ اعتصام ايدنلردن
قيلى . بدعت و آيريلق وحشتنى ازاله ايدہرك ؛ سنت و جماعت انسيتى بزه بخش ايتدى .
طاعتك شرفى آنجاك حمد ايله يوكسه لير ، الهى موهبلر اونكله نه كوزل ارانه ايديلير .
حقه دعوت ايدنرك اولوسنى والله ايله آرامزده ايلچى اولان محمد صلوٰۃ اولسون كه
جناب الله اوفى آيتلى ايله تأييد و حقتده كى شہلرى معجزه لرى ايله قطع ايدہرك كنديسنه
بول آچدى و افعالنده كنديسى ايجون دليللر بولنديغنى واضح بيان و ظاهر برهان ايله
كوستردى . و نهايت باطلی خائب و حاسر باطيروب حقى غالب و منصور پارلاندى . بوضورتله
حضرت محمد پيغامبرلكنى تبليغ ايله امانتى يرينه كيتيردى ، امته نصيحت ايتدى و حجت
ايله يوكسلدى . « صلى الله عليه وسلم »

روايته كوره ۲۷۰ اولارق كوستريلور . يالكن تسع وتسعين ياخود سبع و تسعين ، سبع وستين
شكلنده استنساخ ايدلمش اولاق احتمالى واردر . بوقديردہ ، اشعري بورساله سنى اوچوز تاريخنده
ياخود ايكي يوز دو قسان سكرن تاريخنده يازمش اوليور . بونكله اعترالدين پك كنچ ايكن آيرلدينى وبغدادده
اوچوز تاريخندن اول كلديكى ثابت اوليور . تبينده ، ابوبكر بن فوركدن منقول شو فقره وار ،
فلما وفق الله الشيخ ابوالحسن الاشعري لترك ما كان عليه من بدع المدتلة وهداه الى ما يره من نصر اهل السنة
والجماعة ظهرا مره وانتشرت كتبه بعد الثلاثه .

[۱] اترك اصلى ، ترجمه يى تعقيب ايدہركدر .

بومقدمہ دن سوکرا ، باب الابواب کجیدی اہالیسنندن اولان عالمی و بیوکر ! الله سزی کندی بیوکرکی ایله حمایه و یازدیمیلہ تأیید ایتسون .

بغداد (مدینة السلام) ده طرفه کلن مکتوبکزرده ، احوالکزرک دوز کونلکئی واللہک سزه اولان احساسی ذکر ایدیورسکزر ، بونلره مطلع اولدم . کدرم داغیلدی واللہ شکریم زیاده لشدی . سزه اولان احساسی تماملاماسی ، سزه و بزه و یردیکی نعمتیرینی کنیشله تمهسی ایچون الله تعالی به تضرع ایتدم . او ، اجابت صاحبی در و بیوکر لطفکرده بولنقی اوکا یاراشیر .

الله تعالی ظہیر کز اولسون ، کچن سنہ - ایکی یوز آلتش یدی سنہسی - کوندرمش اولدیغکز مسئلہ لره جوابی بکشمش و یازدقلریمک مطلوب تأثیری حصوله کتیرمش اولدیغنه واونده کی دوغرولفی تقدیر ایله ، بوشبہ لری القا ایدہ رک سزی کندیلرینه اتباع ایتدیرمه یه چالیشانلردن اعراض ایتدی ککرده واقف اولدم . جناب اللہ ، سزی و بزی ، حق دینده الحاد ایدن و رسوللرینه اتباعدن منع چالیشانلرک شہلرندن وقایہ ایتدیکی ایچون ، حمد ایتدم . جملہ منزی قرآنہ تمسک و عہدہ وفا ایدنلردن قیلماسی ایچونده دعا ایلہ دم او ، بونک و یلسیدر و بوکا قادردر .

کذا سلفک اعتماد ایتدکری اصللری که بواسلار ایچون اونلر کتاب و سنہ مراجعت ایتدیلر و اخلاف بوخصوصده اونلره اتباع ایدہ رک بدعت اهلنک احداث ایدوب کتاب و سنہ مخالفت ایتدکری مذهبلردن عدول ایتدیلر ، بونلری بیان ایتہ می و بوکاشدت احتیاج اولدیغنی ذکر ایتدی ککرده مطلع اولدم . سزه حرمت ایتدیکم و حقوقکزرده ایجاب ایتدیکی ایچون ، صورمش اولدیغکز سؤلرہ جواب و یرمه یه مسارعت ایتدم .

سلفک اعتماد ایتدیکی اصللردن بر قسمی برطاقم دلیللر ایله برلکده ذکر ایتدم که اودلیللر ، سزک بوخصوصده (سلفہ اتباع) حق اوزره اولدیغکز و اهل بدعتک سلفہ مخالفتله خطا ایتدی ککری کوستردیکی کی بونلرک بوبدعتلردن اول بولندقلری حقدن خروج و بونکله ادله شرعیہ دن و پیغامبر علیہ السلامک کتیردیکی و تنبیہ ایندیکی شیلردن مفارقت ایدوب ، ادله شرعیہ یی رد و رسل کرام حضراننک کتیردکاری انکار ایدن ، فلاسفہ مسلک لرینه موافقت ایتدکاری کوستریر . سزه و یازدقلریمی تأمل ایدن سائر کیمسہ لره نصیحتده قصور ایتدم . زیراجناب اللہک سزک حقکزرده اولان نعمت لری بکابونی واجب قیلور . بوخصوصده

اللهن استعانه و او كاتوكل ايده رك سزه اجابت ايتمكه ثوابه نائل اولمه بي اميد ايدرم. الله بكا كافيدر ونه كوزل و كيلدر .

سلفك و اونلره اتباع ايدن خلفك قبول ايتدكلى شى شودر :

الله تعالى ، محمد عليه السلامى بتون عالم خلقنه بعث ايتدى اوزمان اونلر آيرى آيرى حزبلره يكدىكرينه مبان فرقه لره آيرلشاردى ؛ برقسى كتابى در ؛ بونلر اللهك كتابنده كندى اويدردقلى شى ايله الله دعوت ايدرلر . برقسى ده فلسفى در ؛ بونلر عقلى حكملره ادعا ايتديكلى فئلرده باطل شيلر سبيله برچوق شعبه لره آيرلديلر . برقسى برهن در ؛ بونلر، اللهك رسولى بولمى انكار ايدورلر . برقسى دهى در ؛ بونلر كائناتك لالى نهايه دوام ايده جكنى ادعا ايدورلر ، وضالات ظلمتده سورنيورلردى . برقسى شوى در كه بونلر حيزت قابلامشدر . برقسى ده محوس اولوب ، هيچ بروجهله تجربه ايتمه ديكي شئى ادعا ايدورلردى . كيمسى صاحب صنم اولوب پته تاپار و پتله عبادتله كنديسنه تقرب ايديله جك ربى اولدينى ادعا ايدورلردى .

ايسته الله تعالى جناب پيغامبرى ، بونلر كه جمله سنه ، هيسنك حادث اولدقلىر تنييه ومحدثلرني توحيد دعوت وكنديلرنده اولان آثار صنعتدن استدلال ايده رك جناب اللهى معرفت يوللرني بيان ايچون و الله حقنده خبرويرديكي شيلرده صادق اولدينى باهر آيتلر وقاهر معجزه لرله اثبات ايده رك ، فساديني بيان ايتديكي بتون باطل شيلر آتيلمه سنى امر وكندى شريعتدن عبادت ايدلمه سى ايله امر ايتديكي شيلرى ايضاح ايتمى ايچون بعث ايتدى . پيغامبر عليه السلامده بو جماعتى ، شوذكر اولنان شيلره دعوت وكنديلرنده بولنان ، لغت ، هيئت و صورت اختلافلى دلالتيله حادث اولدقلىر تنييه ايتدى . كنديلرنده وديكرلرنده بولنوب خالفك وجوديني اقتضا ، تدبير و اراده سنه دلالت ايدن شيلر يارديميله خالق معرفت يولنى اونلره آچدى .

شويله كه : الله تعالى « وفي الارض آيات للموقنين وفي انفسكم افلا تبصرون : يرده ونفسلر كزده اهل يقين ايچون آيتلر واردر ، هيچ كورميورميسكز ؟ . سورة الزريات ، آيت ١٩ » بيورلدي . بتون هيئتلرده وادوار خلقته تقلبلرى و تظورلريله بو خصوصه اشارت ايتدى . وبونى « ولقد خلقنا الانسان من سلاله من طين ثم جعلناه نطفه في قرار مكين ثم خلقنا النطفه علقه في خلقنا العلقه مضغه فخلقنا المضغه عظاما فكسونا العظام لحما ثم انشأناه خلقا آخر فتبارك الله احسن الخالقين : حقيقتده بز انساني توپراق خلاصه (سلاله) سندن خلق ايتدك ، صوكرا اونى

قرارمكيدده صاف صو (نطفه) قىلدىق ، صو كرا صاف صوبى اويوشق قان (علقه) قىلدىق
صو كرا اويوشق قانى كوچوك ات پارچه سى (مضغه) قىلدىق ، صو كرا ات پارچه سى
كميككره تحويل ايتدىك صو كرا كميككرى ات ايله دوناتدىق ، صو كرا بسبتون باشقه بر مخلوق
اولارق انشاء ايتدىك ، يارادانلرك احسنى اولان الله مبارك اولدى . سورقالمؤمنون ،
آيت ۱۲ - ۱۴ : « قوليله ايضاح ايتدى .

بوايسه خالقك وجودىنى اقتضا ، اراده وتدبيرينه دلالت ايدن شيلرك اك واضعى در .
نتكيم ، الله تعالى ، انسانك حادث اولديغنه واونك ايچون بر محدث بولنديغنه دليل ، هيچ
برمتغيرك قديم اولاماياجغنى علمك احاطه ايتمه سى ، خصوصندن چيقديغنه اشارت ايدىيور .

ايضاح ايدلم : متغيرك تغيرى ، تغيردن اول بولنديغى برحالدىن آيرماسنى اقتضا ايدىيور ،
قديم اولماسى ايسه او حالك بولماسنى نفى ايدىيور . شيمدى ، انسانك قديم اولماسى او كجه
بولنديغى هيئتلىرى نفى ايتدىكى حالده ، تغيردن اول بولنمىان ذكر ايتديكمز هيئتلىره متغير
اولورسه بونك حادث اولديغنى قبول ايتمك لازم كلير . زيرا قديم اولسه ايدى صوكرادن
يوق اولامازلردى . چونكه قديم ايچون عدم ممكن دكلدر .

بو ، بويلا اولونجه اجسامده اولان تغيرات برطاقم حادث كيفيتلره منتهى اولمق لازم
كليركه ، اجسام او كيفيتلردن اول موجود اولماق بلدىكه اونلرك قىيلىنده (دها دوغروسى
اونلره برلكده) حادث اولماق واجب اوليور .

كيفيتلرك ترتيبى حكيم وقادر اولان محدثه دلالت ايدر . زيرا ، ترتيب ايدن و ترتيب
اوزره حصوله كلهلرني قصد ايدن اولمقسزىن برشيتك محدثسىز (تضادى) وقوعى تقديرنده ،
اونك آنجاى موجود اولان حال (كيفيت) اوزره حصوله كلوب او حالده قالماسى ، او كا
مخالف اولديغى حالده وقوعى جائز اولان ديكر كيفيتلرك حصوله كلهلمه سى ، تقدم
وتأخرلرينك جائز اولماسى لازم كلير . ايشته بونلرك بو خصوصلرده كى احتياجلىرى ،
هربرينك مرتب ومحدثلىرى بولنديغنى كوسته رير .

زيرا توپراق سلاله سيله ماء ميهينك برچوق هيئت و كيفيتلره قابلىق واردر . ماء ميهين
ايله سلاله طين ، او هيئتلردن هيچ برينى كنديلكلرندن اقتضا ايتزلر . بو هيئتلردن هيچ
برينك اوماده لر اوزرنده تضادى اولارق حصوله كلش اولماسى ده جائز دكلدر . زيرا
ماده نك او هيئتدن غيريسته احتمالى واردر .

ایمى ، ۱ - ديكر جسملرده بولونمايوب يالكز كنديسنه خاص اولان هيئته انسانك بولندينى حالى ۲ - سمع ، بصر ، شم ، حس وذوق كي اولنك احتياجلرى ايچون حاضر لائمش آلترى ۳ - احتياج منس ايتدكه حصوله كلهك ترتيب اوزره حاضر لائمش غذا آلترى - مثلا چوجق سوت امه زماننده ، امزيره نله كندى آراسنه كيرهك وبو صورته غدادن منع ايدهك ديشدن خالى بولنيور . بو حالدن كيچوب غدايى او كوتك صورتيه انتفاع ايدهك و آنجاق بو صورته مقصدى تأمين ايدهك غدايه محتاج اولدينى زمان احتياجى نسبتند طحن آلتريله تجهيز اولنيور - ۴ - معده ، كندينه واصل اولان غدايى پيشير ، هراعضانك قوامى تأمين ايدن مقدارى ايرشديرمك ايچون تهيه ايديلن اك دار يوللردن ، تاساچ و ترناقيره وارنجه ، هراعضايه كيدهيلهك درجهده لطافت و يربور ، ۵ - قلبدن كندينه واصل اولان حرارته معدىي تسخين ايچون تهيه اولنان قاراجكر ، ۶ - قلبده اولان صيچاق بخارى اخراج ، منخر كذبيله سرين هوادن اعتدال ويرهك مقدارى ادخال ايچون ، حاضر لائمش اق جكر ، ۷ - كندينه مخصوص مجرادن ، غدانك حاجت مقدارندن فضلهسى ، چيقمق ايچون حاضر لائمش آلتر . والحاصل انسانى ، تصادف اثرى اولارق وقوع بولماسى امكانمز اولان كندينه مخصوص وظيفه تعينه مقوم و مرتبدين مستغنى اولميان ، تعدادى اوزون سورهك حالريه ، بولويورسهق نتيجهده ظاهر اوليوركه - تأمل ايدن هراقل عندنده ، مطلوب پلان دائره سنده ترتيب ايدن و ترتيبى قصد ايدن مدبر وبانى اولقمسزين ايسته نلديكى بنا ميدانه كلهديكى كي - يوقاريده تعداد ايتديكمز حالرك دخى ، مدبر و صانعمز سلاله طين ايله ماء مهينده كندى كندينه انقساملى و ترتيب اوزره حصوله كلهلى ممكن اولاماز .

صوكر ، الله تعالى « ان فى خلق السموات والارض واختلاف الليل والنهار لآيات لاولى الالباب : ير و كوكرك خلقنده ، كيجه وكوندوزك اختلافنده عقل صاحبلرى ايچون شبهه سزك چوق آيتلر واردر . سورة آل عمران ، آيت ۱۹۰ » قوليله ايضاحاتى تزويد ايتدى . اولره افلاكك حركى ايله ، انتفاعلى شبهه سز اولان مصلحتلرنده محتاج اولدقلى مقدارده ، دلالت ايتدى . انسانلك استراحتى و محصولانه فضله كلن كونش حرارتى سرينله تمهسى ايچون ياراديلان كيجه ايله ، مخلوقاتك داغلوب حركت ايتملرى ومعيشتلى اوغرنده طاقتلى قدر چالشملى ايچون ياراديلان كوندوز كي .

اگر اونلرك بوتون وقتلري كيجه اولسه ايدى ، كنديلرينى ايشلرندن آليقويان ومنفعتلرينى ادرا كدن منع ايدن قارا كلق ، اونلره ضرر ويرردى . كذا بوتون وقتلري كوندوز اولسه ينه متضرر اولورلردى . كوندوزك ضياعى ، حرصلري سائقه سيله ، اونلري معيشت ايجون طاقتلري فوقنده چاليشمه يه دعوت ايدردى . نهايت راحتلرينك آزلىق هلاكلرينه سبب اولوردى . بوكا بناء ، اونلره چاليشمه لري ايجون ، طاقتلري مقدارينى كچمه يه جك درجه ده ، وقتلرندن بر قسمى كوندوز ، كذا حاجتلى مقدارندن آز اولماق اوزره بر قسمى كيجه قيلندى . بوضورتله حاللري اعتدال كسب ايتسون ، كيجه و كوندوزده اولان حرارت وبرودتن ، كنديلرينك ، محصولات و حيوانلرينك صلاحى مقدارنده استفاده لري تأمين اولسون . بونلرك جمله سى مخلوقاته رفق و ملايمت ايجوندر .

كذا مخلوقاتى احاطه ايدن نك ، اونلرك كوزلرينه ملايمت كلن رنكدن ياراديلدى . اكر محيطك رنكى شيمدى اولاندى باشقه رنك اولسه ايدى كوزلرينى افساد ايده جكدى . افلاكك حادث اولديغنه ايسه ، جناب الله ، يوقارنده ذكر ايتديكمز وجهله ، هيئتلرينك اختلافى و حركتلرينى دليل اولارق كوستردى .

جرملرينك بيوك و آغير اولماسيله برابر ، ير و كوكلرك و اونلرده اولان نواميسك ، الله تعالى نك امسا كنه (يرلنده طوماسنه) محتاج اولدقلى نه ده شو : « ان الله يمسك السموات والارض ان تزولا ولئن زالتا ان امسكهما من احد من بعده انه كان حليماً غفوراً : الله تعالى ، ير و كوكلى اوينا مقدن منع ايدى يور . اكر (يرلندن) قايارلرله الله نك باشقه هيچ كيمسه اونلري (يرلنده) طوتاماز . سورة فاطر ، ۲۱ » آيت ايله دلالت ايتدى . بوضورتله الله تعالى بزه ، بونلرك يرلنده دورمالرى كندندن غيري سى طرفندن اولما ديغنى و دورديران اولما قسزىن دورمالرى ممكن اولما ديغنى بيلديردى .

صوكرا فيلسوفلرك ، طبيعته قائل اولارق ، اشجار و اونلردن چيقان ميوه لرك آنجق ير ، صو ، آتش و هوانك تأثيريله حصوله كلديكى حقنده كي دعوالرينك فسادينى بزه ، « و فى الارض قطع متجاورات و جنات من اعناب و زرع و نخيل صنوان و غير صنوان تسقى بماء واحد و بفضل بعضها على بعض فى الاكل : يرد برينه بيتشك (اراضى) پارچه لرى ، اوزوم باغلى اكين (تارلالرى) برچوق كوتوكلى يا خود بر كوتوكلى خرما آغاچلى و اردر . عيى صوايله صولانيورلر ، بويه ايكن ييكلك خصوصنده بعضيسنى بعضيسندن

دكرلى قيليوز « قوليله تنبيه ايتدى . وارقاسندن « ان فى ذلك لايات لقوم يعقلون : تعقل ايدن قوم ايچون بونده آيتلر واردر . سورة الرعد ، آية ۴ » بويوردى .

صوكر ا الله تعالى خلقه ، كندينك وحدانيتنى ، افعالينك انتظام و ترتيب دائره سنده جريان اتمه سى ايله ، تنبيه ايتدى . افعالنده شريكى اولماديغى ده « لوكان فيهما الالهة الا الله لفسدتا : اكر يرايله كوكده الالهدن باشقه الهلر بولنسه ايدى ، ير ، كوك بوزولورلردى . سورة الانبياء ، آية ۲۲ » قوليله بيان ايتدى .

تعداد الهك فسادى موجب اولماسى شوننددر : چونكه ، اكر ايكي اله (ياخود بردن فضله اله) اولسه ايدى بونلرك افعالى نظام دائره سنده جريان ايتزدى وهيچ بر فعل صاعلام اولارق تمامالامازدى . يكديكرينه قارشى ممانعته قدرتلى اولوب ، افعالده تمانع ايتدكلرى تقديرده ياهرايكيسنه ياخود برينه عجزلاحق اولوردى . زيرا بونلردن هر برى ، ديكريتك قادر اولديغى شئيه ، بدليت طريقيله ، يا قادر اولور يا اولماز . اكر بدليت طريقيله هر برى ديكريتك قادر اولديغى شئيه قادر ايسه ، بونلردن هيچ برى ، كنديسنه بر افعالده دجيه ديكريتك قادر اولديغى فعلى ياپاماز . هيچ برى ، ديكري كنديسنه ترك اتمه دجيه هيچ برايش ياپاميورلرله هر برينك ديكريغى اوفعلدن منع اتمه سى ده جائز ديمكدر . منع اولتماسى جائز اولان وديكرى كنديسنه بر افعالده دجيه (يول قويما دجيه) ايش ياپاميان ايسه ، عاجز مدبردر .

اكر هيچ برى ديكريتك مقدورى مثله ، بدليت طريقيله ، قادر دكلسه هر ايكيسنك عاجز اولماسى و قدرتلىريك حادث اولماسى لازم كلير . عاجز ايسه نه اله ، نه رب اولماز .

صوكر ا ، ابتداء خلقى اقرار ايتديكلرى حالده اعاده يي انكار ايدنلره قارشى ، جناب الله اعاده نك جوازينه تنبيه ايتدى . واونلر اعاده يي استبعاد ايله ، چورومش كميكلى كيم احيا ايدمك ؟ ديديكلى زمان « قل يحيى الذى انشاها اول مرة وهو بكل خلق علم : ايلك دفعه ده انشاء ايدن ، اونلرى احيا ايدر اوهر بر مخلوق بيله ندر ، جوايى وير . » بويوردى . صوكر ا بونى اونلره « الذى جعل لكم من الشجر الاخضر نارا فاذا انتم منه توقدون : ايله ذات كه ، سزك ايچون ياش [يшил] آغاچدن آتش چيقاردى و سز اوندن ياقوب دور ييورسكز .

سورۋيس ، آيت ۸۰ ، قوليله ايضاح ايتدى . ياش ويشيل ايكي آغاج اولان وروزكار سبيله برى ديكرينه سور تولونجه توتوشان عشر ايله مرخ [۱] دن آتش چيقارمه كيفيتنى مشاهده ايمه لرني ، چورومش واولالامش كميككره ، پارالامش دربلره حياتى اعاده ايمه نك جوازينه دليل كوستردى .

صوكر ا عبده اصنامه ، باشلرينه قافارق ، كندى يونتديقلرى شيلره عبادتك فسادي
« اتعيدون ماتحتون : يونتديغكز شيلره مى عبادت ايدبورسكز ؟ سورة الصافات ، آيت ۹۵ » قوليله تنبيه ايتدى ، وارقاسندن « والله خلقكم وماتعملون : الله سزى ويايديغكز شيلرى خلق ايتدى » بويوردى . اصنامه عبادتك فسادي و صملمره دكل بلكه كنديسنه عبادت واجب اولديغى اونلره بيان ايتدى . اكر سزك يونتماكز اولقسزىن صم ، صم اولميورسه ، اللهك خلقى تعلق ايمكسزىن ، بولنديغكز صورت وهيتلرله ، سزك تكون ايمه به جككز اولويتله ثابت اولور . بناء عليه بن سزى و سزك نحتكزى ياراتمق صورتيله يونتديغكز شيلرى خلق اتمش اولديغمدن ، عبادته اونلردن زياده لايقم . زيرا سزى صم يامه به مقتدر واونلره متمكن قيلان بنم .

صوكر ا رسل كرامنى انكار ايدنلرى رد ايتدى . « وما قدروا الله حق قدره اذ قالوا ما نزل الله على بشر من شيء قل من انزل الكتاب الذي جاء به موسى نورا وهدى للناس : اللهى حقبيله تقدير ايمه ديلر ، زيرا ، الله بشردن كيمسه به هيچ برشى انزال ايمه دى ، ديديلر ، نور وانسانلره هدايت اولارق موسانك كتيرديكى كتابى كيم انزال ايتدى ؟ دى . سورة الانعام ، آيت ۶۰ » و « رسلا مبشرين ومنذرين لئلا يكون للناس على الله حجة بعد الرسل : پيغامبرلردن صوكر ا ، انسانلرك اللهه قارشى عذرلرى (حجتلى) بولماسون ايجون ، مژده لين وانذار ايدن رسوللر (كوندردى) . سورة النساء ، آيت ۱۶۴ » بويوردى .

[مابعدى وار]

[۱] عشر (زفر وزننده) ، مرخ (امر وزننده) اسكيدى عربلك آتش چيقارمق ايجون قوللانديقلرى ايكي آغاجدر . فقط عشر خطا اوله رق عفار يرينه دوشمش اولسه كرك . چونكه عربلر بيننده ، جابوق توتوشماق ايله معروف ايكي آغاج مرخ ايله عفاردر . بولرله ، نل ضرب ايدبورلر : فى كل شجر نار ، استمجد المرخ والعفار .